

สมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๔
สมเด็จพระอริยวงษญาณ สมเด็จพระสังฆราช (สุก ญาณสังวร)
วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

ภูมิลำเนาเดิม	(ไม่ปรากฏ)
วันประสูติ	วันศุกร์ ขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือนยี่ ปีมะแม เบญจศก จ.ศ. ๑๐๕๕ ตรงกับวันที่ ๕ มกราคม พ.ศ. ๒๒๗๖ ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ แห่งกรุงศรีอยุธยา
วันสถาปนา	วันพฤหัสบดี ขึ้น ๒ ค่ำ เดือนอ้าย ปีมะโรง โทศก จ.ศ. ๑๑๘๒ ตรงกับวันที่ ๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๖๓ ในรัชกาลที่ ๒
วันสิ้นพระชนม์	วันพุธ ๑ แรม ๔ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีมะเมีย จัตวาศก จ.ศ. ๑๑๘๔ ตรงกับวันที่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๓๖๕ ในรัชกาลที่ ๒
พระชนมายุ	๘๐ พรรษา
ทรงดำรงตำแหน่ง	
สมเด็จพระสังฆราช	๑ ปี ๑๐ เดือน

พระประวัติเบื้องต้น

สมเด็จพระอริยวงษญาณ สมเด็จพระสังฆราช (สุก ญาณสังวร) ประสูติเมื่อวันศุกร์ ขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือนยี่ ปีมะแม เบญจศก จ.ศ. ๑๐๕๕ ตรงกับวันที่ ๕ มกราคม พ.ศ. ๒๒๗๖ ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ แห่งกรุงศรีอยุธยา ในสมัยกรุงธนบุรี ได้เป็นพระอริการอยู่วัดท่าหอยริมคลองคูงาม แขวงกรุงเก่า มีพระเกียรติคุณในด้านวิปัสสนาธุระ

พ.ศ. ๒๓๒๕ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ในการทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา จึงได้ทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งพระราชอาคันตุกะในตำแหน่งต่าง ๆ และได้ทรงโปรดให้อาราธนาสมเด็จพระสังฆราช (สุก) ซึ่งขณะนั้นทรงเป็นพระอาจารย์อยู่วัดท่าหอย ให้มาอยู่ที่วัดพลับและโปรดตั้งให้เป็นที่ พระญาณสังวรเถร เพื่อช่วยรับภาระธุระทางพระพุทธศาสนาสืบไป

สมเด็จพระสังฆราช (สุก) ทรงเป็นพระอาจารย์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช มาแต่ครั้งยังอยู่ที่วัดท่าหอย การที่โปรดให้นิมนต์มาอยู่ที่วัดพลับ ก็เนื่องจากเป็นวัดสำคัญฝ่ายอริยวาสของกรุงธนบุรี และเพื่อให้สมพระเกียรติที่ทรงเป็นพระอาจารย์ของพระมหากษัตริย์ จึงได้โปรด

๑ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๒ ว่า “วันศุกร์ เดือน ๑๐ แรม ๔ ค่ำ” และมีเชิงอรรถว่า “เดือน ๑๐ แรม ๔ ค่ำ ตรงกับวันพุธ”

ให้สร้างวัดพระราชนามขึ้นใหม่ในพื้นที่ติดกับวัดพลับ และได้โปรดให้รวมวัดพลับเข้าไว้ในเขตของพระอารามใหม่นั้นด้วย โดยโปรดให้ใช้ชื่อว่าวัดพลับดั้งเดิม ต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชนามใหม่ว่า วัดราชสิทธิาราม ดังที่ปรากฏสืบมาจนบัดนี้

สมเด็จพระสังฆราช (สุก) ทรงเป็นที่เคารพนับถือของพระบรมราชวงศ์มาตั้งแต่ครั้งรัชกาลที่ ๑ ในจดหมายเหตุทรงผนวชเจ้านายในรัชกาลที่ ๑ และรัชกาลที่ ๒ จึงปรากฏพระนาม พระญาณสังวรเถร เป็นพระกรรมวาจาจารย์แทบทุกพระองค์

- พ.ศ. ๒๓๓๑ ทรงเป็นพระกรรมวาจาจารย์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ขณะทรงดำรงพระราชอิสริยยศเป็น สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิสรสุนทร เมื่อครั้งทรงผนวช ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
- พ.ศ. ๒๓๓๗ ทรงเป็นพระกรรมวาจาจารย์ของสมเด็จพระราชวังบวรสถานมงคลในรัชกาลที่ ๒ ขณะทรงดำรงพระราชอิสริยยศเป็น สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนเสนานุรักษ์ เมื่อครั้งทรงผนวช ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
- พ.ศ. ๒๓๓๘ ทรงเป็นพระกรรมวาจาจารย์ของสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท เมื่อครั้งทรงผนวช ณ วัดพระศรีสรรเพชญ์ (วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ในปัจจุบัน)
- พ.ศ. ๒๓๔๕ ทรงเป็นพระกรรมวาจาจารย์ของสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ กรมพระราชวังหลังในรัชกาลที่ ๑ เมื่อครั้งทรงผนวชเป็นพระภิกษุ
- ทรงเป็นพระราชอุปัชฌาย์ของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะทรงดำรงพระราชอิสริยยศเป็น สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าทับ เมื่อครั้งทรงผนวชเป็นพระภิกษุ ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
- พ.ศ. ๒๓๖๐ ทรงเป็นพระอาจารย์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะทรงดำรงพระราชอิสริยยศเป็น สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎสมมุติเทวาวงศ์ เมื่อครั้งทรงผนวชเป็นสามเณร ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

สมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

หลังจากสมเด็จพระสังฆราช (มี) สิ้นพระชนม์ ในปี พ.ศ. ๒๓๖๒ แต่เดิมพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงพระราชดำริที่จะตั้งสมเด็จพระพนรัตน์ (อาจ) วัดสระเกศ เป็นสมเด็จพระสังฆราช แต่ยังมีทันจะได้ทรงตั้ง ก็เกิดอธิกรณ์ขึ้นเสียก่อน จึงถูกถอดจากตำแหน่งพระราชอาคณ และเนรเทศไปจากพระอารามหลวง พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงพระราชดำริว่า สมเด็จพระญาณสังวร (สุก) ทรงเป็นพระราชอาคณผู้ใหญ่ และได้เป็นพระอาจารย์เป็นที่เคารพในพระราชวงศ์ จึงทรงโปรดให้แต่งตั้งสมเด็จพระญาณสังวร (สุก) จากวัดราชสิทธิาราม มาสถิต ณ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช พระองค์ที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อวันพฤหัสบดี ขึ้น ๒ ค่ำ เดือนอ้าย ปีมะโรง โทศก จ.ศ. ๑๑๘๒ ตรงกับวันที่ ๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๖๓

พระเกียรติคุณ

การสังคายนาสวดมนต์

การทำสังคายนาสวดมนต์ครั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงพระกรุณาโปรดให้ทำขึ้นในสมัยของสมเด็จพระสังฆราช (สุก ญาณสังวร) เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๖๔ (ตามความในหมายรับสั่ง จ.ศ. ๑๑๘๓) จากพระบรมราชานุญาตในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระอริยาบของสมเด็จพระสังฆราช กรมพระยาตำราจรรยา ซึ่งพอจะสรุปกิจกรรมสำคัญในการสังคายนาในครั้งนี้ได้ คือ การคัดพระพุทธรูปต่าง ๆ จากอักษรขอมออกเป็นอักษรไทย ตรวจชำระให้ถูกต้อง แล้วแปลออกเป็นภาษาไทย แล้วจึงนำมาท่องบ่นและสวดสาธยาย นับเป็นครั้งแรกที่มีการแปลพระพุทธรูปมนต์ อันได้แก่ พระสูตรและบทสวดต่าง ๆ ที่ใช้สวดหรือสาธยายในพิธีต่าง ๆ เป็นภาษาไทย และทำให้เกิดประเพณีสวดมนต์แปล คือการสวดทั้งคำบาลีและคำแปลภาษาไทยขึ้นเป็นครั้งแรก ดังที่บางวัดยังนิยมสวดกันอยู่ในปัจจุบัน

ทรงตั้งพระอาจารย์บอกพระกรรมฐานประจำวัด ท้าวราชอาณาจักร

ในสมัยของสมเด็จพระสังฆราช (สุก ญาณสังวร) พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงมีพระราชดำริให้มีการแต่งตั้งพระสังฆราชคณะเจ้าอธิการ ไปเป็นอาจารย์บอกพระกรรมฐานประจำวัดต่าง ๆ ทั้งในกรุงเทพฯ และหัวเมือง เพื่อเป็นการส่งเสริมการศึกษา และปฏิบัติธรรมฝ่ายวิปัสสนาธุระโดยตรง ในปี พ.ศ. ๒๓๖๔ ได้มีพระราชโองการให้อาราธนาพระสงฆ์ผู้ทรงคุณทางวิปัสสนาธุระ ท้าวพระราชอาณาจักร เข้ามารับพระราชทานเครื่องอัฐบริขาร และทรงตั้งแต่งตั้งไปเป็นพระอาจารย์บอกพระกรรมฐานแก่พระภิกษุสามเณร และพุทธศาสนิกชนทั่วไปประจำวัดนั้น ๆ รวมทั้งสิ้น ๑๖ รูป

พระสังฆราชไถ่ถือน

สมเด็จพระสังฆราช (สุก ญาณสังวร) ทรงเป็นพระมหาเถระที่ทรงพระเกียรติคุณเป็นที่เลื่องลือพระองค์หนึ่งในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงพระคุณพิเศษในทางวิปัสสนาธุระ ทรงมีเมตตาจิตสูงส่งสามารถแผ่พรหมวิหารธรรมทำให้ไถ่ป่าเข็ญเป็นไถ่บ้านได้ จนได้รับการถวายสมัญญาว่า “พระสังฆราชไถ่ถือน”

สมเด็จพระสังฆราช (สุก ญาณสังวร) ทรงเป็นพระมหาเถระฝ่ายอรัญวาสีพระองค์แรกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ที่ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช และตำแหน่งพระราชาคณะที่ สมเด็จพระญาณสังวร นับว่าเป็นตำแหน่งพิเศษ เป็นตำแหน่งที่พระราชทานสถาปนาแก่พระเถระผู้ทรงคุณทางวิปัสสนาธุระโดยเฉพาะ และมีได้โปรดพระราชทานสถาปนาพระรูปได้อีกเลย นับแต่รัชกาลที่ ๒ เป็นต้นมา เป็นเวลากว่า ๑๕๐ ปี กระทั่งถึงรัชกาลปัจจุบัน จึงได้โปรดสถาปนาพระศาสนโสภณ (สุวฑฺฒโน เจริญ คชวัตร) วัดบวรนิเวศวิหาร ในราชทินนามที่ สมเด็จพระญาณสังวร ในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๕

พระเครื่องสมเด็จพระสังฆราช (สุก ญาณสังวร)

สมเด็จพระสังฆราช (สุก ญาณสังวร) เมื่อครั้งยังสถิตอยู่ ณ วัดราชสิทธิาราม (วัดพลับ) ได้ทรงสร้างวัตถุมงคลไว้หลายชนิด แม้กระทั่งรูปแบบพระพิมพ์ที่เรียกกันว่า พระสมเด็จ (พระสมเด็จพระพุฒาจารย์

(โต) ก็ได้แบบอย่างมาจากพระพิมพ์ที่สมเด็จพระสังฆราช (สุก ญาณสังวร) ทรงสร้างไว้ วัดมิ่งมงคลที่สมเด็จพระสังฆราช (สุก ญาณสังวร) ทรงสร้างขึ้นนั้นมีหลายอย่างและหลายแบบ แต่แบบที่นิยมกันในหมู่ผู้รู้ด้านนี้คือ สมเด็จจอร์ห์ กับ พระสมเด็จวัดพลับ

พระอวสานกาล

สมเด็จพระสังฆราช (สุก ญาณสังวร) ลี้้นพระชนม์ เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๕ ตรงกับวันที่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๕ สิริพระชนมายุได้ ๕๐ พรรษา ทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชเป็นเวลา ๑ ปี ๑๐ เดือน พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระราชทานพระโกศทองใหญ่ให้ทรงพระศพ เมื่อตั้งที่พระเมรุท้องสนามหลวง พระโกศองค์นี้ นอกจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระบรมวงศานุวงศ์ที่พระเกียรติยศสูงบางพระองค์ ปรากฏว่าได้ทรงแต่พระศพสมเด็จพระสังฆราชพระองค์นี้พระองค์เดียว นับเป็นการถวายพระเกียรติอย่างสูง ด้วยทรงเป็นที่ทรงเคารพนับถืออย่างยิ่งของพระบรมวงศานุวงศ์นั่นเอง ส่วนการพระเมรุนั้นโปรดให้ทำเมรุผ้าขาวที่ท้องสนามหลวง พระราชทานเพลิงพระศพ เมื่อเดือน ๑๒ พ.ศ. ๒๕๓๕ หลังจากการพระราชทานเพลิงพระศพแล้ว ได้โปรดให้ปั้นพระรูปบรรจุพระอัฐิประดิษฐานไว้ในกุฎิกรรมฐานหลังหนึ่งบริเวณด้านหน้าพระอุโบสถวัดราชสิทธาราม

ต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดให้ช่างหล่อพระรูปสมเด็จพระสังฆราช (สุก ญาณสังวร) ขนาดย่อมขึ้นอีก เพื่อนำไปประดิษฐานไว้ในหอพระนาก พร้อมกับรูปสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ขุน) วัดโมลีโลกยาราม ซึ่งเป็นพระกรรมวาจาจารย์ของพระองค์ และในปีมะโรง พ.ศ. ๒๓๘๗ ได้โปรดให้หล่อพระรูปสมเด็จพระสังฆราช (สุก ญาณสังวร) ขึ้นอีกพระองค์หนึ่งเพื่อนำไปประดิษฐาน ณ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ แต่ยังมีทันได้อัญเชิญไปประดิษฐานพระองค์ก็เสด็จสวรรคตเสียก่อน ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดให้แห่ไปประดิษฐาน ณ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ เมื่อวันที่ ๒ ธันวาคม ๒๔๑๔ ตรงกับปี พ.ศ. ๒๓๕๕